

VANČO BOŠKOV

PJESNIK RAḤMĪ I NJEGOVA KASIDA O MOSTARU

U rukopisnom zborniku br. 107 u Franjevačkom samostanu u Mostaru nalazi se jedna kasida (qašida) o ovom gradu i jedna molitva sa hronostihom, koji se odnosi na godinu 1224. H. — 1809/10,¹ čiji je autor Raḥmī. Pjesničko ime Raḥmī s kraja 18. ili prve polovine 19. v. nije do sada zabilježeno ni u jednom radu o književnom stvaralaštvu Muslimana BiH na orijentalnim jezicima. U Sicill-i Osmani postoji izvjesni pjesnik Raḥmī, koji je umro 1223. H. (1808/9),² o kome je rečeno samo da je bio muderris i veoma učen.³ Nije isključeno da je riječ o dva različita pjesnika istog imena, kakvih ima dosta u turskoj književnosti orijentalnog perioda od 13. v. do Tanzimata, a možda, pak, i o jednom te istom pjesniku čija je godina smrti pogrešno registrovana. Ova druga mogućnost izgleda prihvatljivija zbog toga što dva momenta u kasidi o Mostaru mogu ići u prilog pretpostavci da se njen autor identifikuje sa pjesnikom Raḥmijem iz S. Osmani. Naime, na samom početku kaside pjesnik kaže o sebi da je obišao svijet i vidio mnoge gradove (1. bejt), iz čega bi se moglo zaključiti da je autor bio muderis, jer su muderisi, kao i kadije, prirodno svoga posla mijenjali mjesta službovanja i na taj način imali prilike da upoznaju mnoge gradove i krajeve zemlje. Učenost pjesnika Raḥmija, naznačenu u S. Osmani, vidimo i kod autora kaside, koji svoje poznavanje poezije ističe, takođe na početku pjesme, riječima da su mnogi gradovi opjevani i da je on pregledao brojne hronostihove (2. bayt). Ovo je samo pretpostavka o identitetu pjesnika Raḥmija, čije porijeklo i život za sada ostaju potpuno nepoznati. Na osnovu njegovih dviju pjesama^{3a} zna se samo

¹ Od 16. II 1809. do 5. II 1810. godine.

² Od 28. II 1808. do 15. II 1809. godine.

³ Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmani, cild 2, p. 367.

^{3a} U Gazi Husrev-begovoj biblioteci pod brojem 2659 je registrovan Dīvān-i Raḥmī i Dīvān-i Meyl-i Divan Rahmijev, kao i Mejlijin, je nepotpun — u njemu su samo gazeli.

da je neko vrijeme živio u Mostaru, koji ga je u jednom trenutku nadahnua za pjesničko stvaranje. Svojom kasidom o ovom gradu Raḥmī se uvrstio u one pjesnike koji su ovjekovječili Mostar u poeziji na turskom jeziku.⁴

I

Rahmijeva pjesma o Mostaru od 32 bejta, koju nazivam kasidom, sastoji se iz tri dijela, od kojih svaki ima svoj poseban naslov: 1. *Der medḥ-i Mostar* (Pohvala, oda Mostaru) — 14 bejtova, 2. *Der medḥ-i nehr-i Neretva* (Pohvala, oda Neretvi) — 9 bejtova i 3. *Der medḥ-i ta'rif-i cisir* (Pohvala, oda mostu) — 9 bejtova. Ove tri zasebne cjeline treba smatrati jedinstvenom pjesničkom kompozicijom u formi kaside, ne samo zbog njihove istovetne metričko-stihovne strane, nego i zbog misaone povezanosti između sva tri dijela. Rima prvog bejta glasi *aa*, a u svim ostalim bejtovima do kraja pjesme zadržava oblik *ba*, *ca* itd. Sve tri pohvale imaju isti metar — hezedž (*hezec*): *mefā'ilūn mefā'ilūn mefā'ilūn mefā'ilūn*. Završnim bejtom i prve i druge pohvale pjesnik najavljuje sljedeću pohvalu, a posljednja tri bejta u pohvali mostu predstavljaju epilog kakav se susreće u šehr-engizima: tu je *mahlaṣ* ili *tehalluṣ* (pseudonim) pjesnika i topoi samoupozorenja i blagoslova. Zbog svega toga, s pravom se može reći da ove tri pohvale čine po formi i sadržaju jednu cjelinu — kasidu-hvalospjev (*qaşıde-i medhiyye*).

Kasida o Mostaru spada u tzv. žanr *Städtegedichte* (pjesme o gradovima), koji kao termin ne postoji u istoriografiji turske književnosti, ali postojanje pjesama o gradovima, specifičnost njihovog izraza, kao i tematsko-motivski kompleks u ovim pjesmama potpuno opravdava uvođenje ovog termina.⁵ Pojava žanra *Städtegedichte* na prostoru BiH vezana je za pjesnika i državnika Derviš-pašu Bajezidagića,⁶ koji je početkom 17. v. ispjevao prvu pjesmu o Mostaru u formi gazela.⁷ Kako to pokazuju objavljene pjesme, Mostar je tokom čitavog 17. v. bio predmet pjesničke inspiracije, a može se sa sigurnošću tvrditi da su pjesnici pjevali o njemu i u 18. vijeku, o čemu svjedoči ova kasida s početka 19. vijeka. Ukoliko

⁴ Ti pjesnici su: Derviš-paša Bajezidagić, Hadži Derviš, Tab'i, Medžazi i Husami ili Hukfi.

⁵ Na turskom jeziku ovaj izraz bi glasio: *şehirler şiiri*. O motivima u ovim pjesmama vidi: V. Boškov, *Motivi u pjesmama o gradovima Bosne i Hercegovine na turskom jeziku*. Godišnjak Odjeljenja za književnost Instituta za jezik i književnost, III—IV, Sarajevo 1975, pp. 51—60.

⁶ O životu pjesnika v. H. Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na orijentalnim jezicima*. Sarajevo 1973, pp. 116—129.

⁷ Pjesma je do sada dva puta objavljena: S. Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*. Sarajevo 1912, p. 42; O. Mušić, *Mostar u turskoj pjesmi iz XVII vijeka*. PO F XIV—XV, 1964—65, pp. 74—76.

nisu izgubljeni rukopisi u kojima su takve pjesme zabilježene, treba očekivati da će ih dalja istraživanja iznijeti na svjetlost dana.

Uporedimo li kasidu Raḥmija sa poznatim pjesmama o Mostaru iz 17. vijeka, možemo uočiti da se pohvala Neretvi javlja kao potpuno nov momenat u ovakvoj vrsti pjesama. Neretva se spominje u pjesmama o Mostaru, ali ni jedan pjesnik joj nije posvetio posebnu odu, kao što to čini Raḥmī. Drugo, ovo poređenje jasno pokazuje da su Raḥmiju bile poznate ranije pjesme o Mostaru, bilo o gradu, bilo o starom mostu, i da je iz tih pjesama preuzeo određeni broj motiva i pojedine izraze. U tome se najviše osjeća uticaj Derviš-paše, Hadži Derviša i Medžazija.⁸ Ovakav odnos Raḥmija prema prethodnicima ni u kom slučaju ne umanjuje vrijednost njegove pjesme jer orijentalni pjesnik osmanske epohe, kao što je poznato, stvara samo varijacije na fonu onoga što je već odranije poznato.

Ostavljaajući po strani pjesnikovo poređenje Mostara sa rajem, koje se javlja u funkciji toposa kada se pjeva o jednoj urbanoj sredini, pa je zajedničko za sve pjesme o gradovima, navodimo sljedeće motive koje je Raḥmī preuzeo od drugih pjesnika: prisustvo učenih ljudi, pjesnika i lijepih mladića u gradu, uživanja i radosti zaljubljenih, izobilje voća. Od Hadži Derviša je preuzeo izraze: *müferriḥ* — onaj koji pričinjava radost⁹ i *rūḥ-i insāna gīdā* — hrana za ljudsku dušu.¹⁰ Sa Medžazijem, pored istih poređenja mosta sa dūgom (*qaws-i kuzah*)¹¹ i Mliječnim putom (*rāh-i kehkeṣān*),¹² Raḥmī ima i jedan zajednički stih (*mīṣrā'*):

M. Böyle bir ṭāk-i mu'allā görmedi çeşm-i felek
Ovako visok luk ne vidje oko neba.¹³

R. Nazīrūñ görmedi çeşm-i felekler çarḥ-ı devrāñi (25. bayt)
Slično njemu ne vidje oko nebesa, točak sudbine.

Jedino je Raḥmī u svojoj pjesmi rekao da je ovaj most sagrađio sultan Sulejman (1. bejt),¹⁴ a dvije stražarske kule — po jedna sa obje strane mosta — prije njega su već naznačili pjesnici Derviš-paša, Hadži Derviš, Tab'i i Medžazi.¹⁵

Potpuno novo u ovoj kasidi, kao što smo rekli, je oda Neretvi u kojoj se, kao i u druge dvije, pjesnik služi teološkim sistemom poređenja, metaforičkim poređenjima, kao i poređenjima koja imaju mitološki i geografski sadržaj. Na samom početku susrećemo topos

⁸ O Hadži Dervišu i Medžaziju još kod: H. Šabanović, op. cit., pp. 260—262 i 152; V. Bošković, *Šehr-Engiz u turskoj književnosti i Šehr-Engiz o Mostaru*. Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu, VI/1970—71, pp. 173—211.

⁹ O. Mušić, op. cit., p. 75, bejt 3.

¹⁰ Ibid., pp. 77—78, bejt 6.

¹¹ Ibid., p. 82, bejt 6.

¹² Ibid., p. 82, bejt 5.

¹³ Ibid., p. 82, bejt 6. O. Mušić prevodi çeşm-i felek kao »olko svijeta« (str. 83). Posrijedi je jedna od metafora o dijelu ljudskog tijela, koje se veoma mnogo upotrebljavaju u islamsko-orijentalnoj poeziji.

¹⁴ Most je podignut 1566. godine (974. H.).

¹⁵ O. Mušić, op. cit., p. 94.

nadmašivanja kao posebnu vrstu poređenja, koje se sastoji u tome da je predmet poređenja ravan ili prevazilazi, nadmašuje ono čime se poredi.¹⁶ Već i sama voda, a uz to još i rijeka izaziva kod pjesnika neizbježnu asocijaciju na mitološki izvor »vode života« i rajsku rijeku Kevser. Sa prvim se voda Neretve nema zašto porediti, dok je drugoj ravna. Dalje, po svojoj pitkosti, voda Neretve je eliksir s kojim se ne može porediti Lokmanov napitak.¹⁷

Pjesnik nije mogao da zaobiđe poređenje Neretve sa zaljubljenim, kao što su prije njega Tab'i i Medžazi na isti način poredili most u Mostaru sa zaljubljenim.¹⁸ Mogućnost za ovakvo poređenje pjesnik nalazi u brzom toku rijeke i obilju njenih voda. Naime, Neretva je nemirna kao zaljubljeni koji, izbezumljen od ljubavi, ne zna za mir (21. bejt). Izobilje njenih voda dolazi od suza zaljubljenog, u koga je Neretva personificirana, a koje on neprestano proliva zbog nesrećne, neuzvraćene ljubavi. Po ovome je Neretva slična rijeci Džejhon (Amu-Darja, Oxus) u Centralnoj Aziji. Ako Neretva simbolizuje zaljubljenog, onda je šum njenih voda njegov lelek i jauk koji se nikada ne smiruje, jer zaljubljeni mora da iskazuje svoju ljubav neprekidnim uzvicima očaja i boli (22. bayt).

Kada pjesnik kaže: »Zadivljuje njena širina i dubina u poređenju sa Indijskim okeanom« (21. bejt), time on i na ovom primjeru potvrđuje da se u sistemu poređenja moraju koristiti samo dobro i široko poznati pojmovi.

Ali uporedo sa ovakvim retoričkim i šematizovanim postupkom, pjesnik se na momente služi i čisto deskriptivnim metodom kojim postiže veoma uspješno realističko opisivanje:

Leb-ā-leb ḥāneler ḥāzīr Neretva nehrine nāzīr —
 Mevāliyi lūḥfūn'ahz üzere olub ekber ü şıbyānī (19. bayt)
 Načičkane kuće gledaju na nepristupačnu Neretvu. Stari
 i mladi (u tekstu: starci i mladići) uzimaju darove tvoje
 — neograničenog gospodara milosti.
 Kenārī cā-be-cā şaflar eder eşcār kıyām üzre —
 Düşenmiş sāye-i şāhī çemenzāra firāvānī (20. bejt)
 Drveće na njenim obalama kao vjernici na molitvi
 Na livade prostrlo svoj divni (u tekstu: carski),¹⁹
 debeli hlad.

¹⁶ E. R. Curtius, Evropska književnost i latinsko srednjovjekovlje. Zagreb 1971, pp. 171—174.

¹⁷ Lokman je legendarna ličnost kod predislamskih Arapa, koja se spominje u legendama, u Kur'anu i u poeziji kasnijeg vremena. U legendi iz predkur'anskog vremena Lokman se javlja kao junak — Metusalem, koji je živio nekoliko vijekova. U onoj iz kur'anskog vremena on je mudrac i pjesnik, koji je po-

stao poslovičan, a u legendi iz postkur'anskog doba on je junak kratkih didaktičkih priča (IA, 7, pp. 64—67; Handwörterbuch des Islam. Leiden—Brill 1941, pp. 365—367).

¹⁸ O. Mušić, op. cit., p. 80, bejt 6, p. 81, bejt 1. Vidi i: V. Boškov, Motivi u pjesmama o gradovima, pp. 56.

¹⁹ Izraz »carski (şāhī)« u ovom slučaju izražava estetsku suštinu

Olubdur vefreti zāhir ḥuṣūnet üzre mecrāsi —
 Piyāde hem süvārinūñ murūra olmaz imkāñi (23. bejt)
 Vidno je njeno obilje (vodom). Korito joj je vrletno. —
 Ne može je preći ni pješak ni konjanik.

Posljednja tri bejta kaside zaslužuju posebnu pažnju zato što se javljaju kao epilog koji je po svom sadržaju sličan epilogu u šehr-engizu.²⁰ U ovom epilogu se, pored mahlasa, nalaze i dva topoa — topos samoupozorenja i topos blagoslova, na koje, koliko je nama poznato, do sada nije skrenuta pažnja.^{20a} Topos samoupozorenja sastoji se u tome da pjesnik sam sebe upozorava da prestane sa daljim pjevanjem, jer je i predugačko pjevanje nekorisno. Bejt sa ovim toposom kod Rahmija je ovaj:

Kelāmuñ muḥtaşar rabṭ et başiret üzre ol zirā —
 Seni tanzir eder elbet zemānuñ bir suḥandāñi (31. bayt)
 Skrati svoj govor! Budi razborit! Jer — Tebe će
 svakako oponašati neki pjesnik vremena.

Radi poređenja donosimo bejtove sa ovim toposom u šehr-engizu o Skoplju od Ishāka Çelebija i o Beogradu od Hayretija, s napomenom da se ovaj topos ne javlja u šehr-engizu o Mostaru od Hadži Derviša i o Carigradu od 'Azizija.

Ishāk: Be Ishak yeter oldi 'arz-i hālün —
 Demidur sen dahı hatm it mekālün.
 Dilerseñ kim ola sözüñ müselleme —
 Muṭavvel eyleme ve Allahu a'lem!²¹
 Bre Ishak, dosta bi tvog izlaganja! —
 Vrijeme je da prestaneš govoriti.
 Ako želiš da tvoje riječi budu prihvaćene —
 Ne dulji! A bog najbolje zna!

pojave i nosi karakter ocjene, vrednovanja — veoma lijep, divan, prekrasan, izvanredan. On se odnosi, kako to kaže Apresjan, na predmete, pojave i događaje koji su isključivo pozitivni, posebno privlačni i stvarno lijepi (Г. З. Апресян, Эстетическая мысль народов Закавказья. Москва 1968, стр. 55). U

²⁰ O šehr-engizu: A. S. Levend, Türk Edebiyatında, Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul. İstanbul 1958; A. Bombaci, Histoire de la littérature turque. Paris 1968, pp.

281—2; M. Çavuşoğlu, Taşlıcalı Dukkakin-zade Yahya Bey'in İstanbul Şehr-engizi. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, XVII/1969, pp. 73—108; V. Boşkov, Şehr-engiz u turskoj književnosti.

^{20a} O topoima i protutopoima u divanskoj književnosti v.: B. Flemming, Fahrıs Husrev u Şirin. Eine türkische Dichtung von 1367. Wiesbaden 1974, pp. 64—74, 90.

²¹ V. Boşkov, Şehr-engiz-i Mahbuban-ı Vilayet-i Üsküb. Sesler, yıl IV, 39—40, 1969, pp. 66.

Hayretî: Uzatma sözlerüñi uzun uzun —
O yegdur kim diyesin azın azın²²

Suviše dugo ne oteži svojim riječima —
Bolje je čak da malo govoriš.

Što se tiče toposa blagoslova, treba reći da je to takva ustaljena forma pjesničkog izraza kojom pjesnik izražava svoju želju da bog sačuva od zla ono što je on u svojoj pjesmi opjevao. U pjesmama o gradovima to je sam grad, a u šehr-engizima to su mladići. U Raḥmijevoj kasidi ovaj topos je sadržan u posljednjem bejtu koji glasi:

Yeter vaşf eylediñ Raḥmî du'āya kaldır el şimdi —
Ḥudā ḥifz eyleye şerri 'aduvdan şehr-i iḥvāñi (32. bejt)
Raḥmî, dosta si opisivao! Podigni ruke na molitvu sada! —
Neka bog sačuva grad braće (prijatelja) od neprijateljskog zla!

Druga pjesma ovog pjesnika je molitva sa hronostihom, koju je on ispjevao godine 1224. H. (1809/10) povodom izrade njegovog mača, kako se to vidi iz naslova: tāriḥ-i seyf-i Raḥmî — »datum (izrade) Raḥmijevog mača«, odnosno hronostih o Raḥmijevom maču. Pjesnik se obraća bogu sa molbom za pomoć »maču islama« u borbi sa neprijateljem, završavajući riječima koje, istovremeno, predstavljaju i hronostih:²³

خون اعدائى الهى سيل كى ايله روان²³

Ḥūn-i a'dāyī ilahī seyl gibi eyle revān!
Bože, učini da kao potok teče krv neprijatelja!

Religiozno-borbeni žar i mržnja prema neprijateljima, kojim je pjesma nadahnuta, čini mi se da stoje u izvjesnoj vezi sa borbama koje su se te godine vodile na Dunavu između Rusa i Turaka.²⁴ Odjeci tih dalekih ratovanja na Dunavu dopirali su i do Mostara, gdje su kod pjesnika Raḥmija izazivali osjećanja puna ljubavi za turske ratnike i osjećanja mržnje za turske neprijatelje.

Na osnovu analize kaside i molitve sa hronostihom, u zaključku se može reći da je njihov autor ductus poeta, koji, pored tehnike

²² Citirano prema rukopisu, br. 599, 10r u Millet Kütüp Feyzullah — Istanbul. Nije mi bio dostupan članak: M. Çavuşoğlu, Hayretî'nin Belgrad Şehr-engizi. GDAAD, 2—3, 1973—74, pp. 325—365.

²³ Brojčana vrijednost slova u ovom stihu iznosi 1223, dok pored njega stoji: sene 1224 (godina 1224).

Nedostatak jednog elifa, čija je brojčana vrijednost jedan, mogli bismo tražiti u riječi ilahī, čime bi se broj zbira u stihu podudarao sa brojem označenim sa strane.

²⁴ Советская Историческая Энциклопедия, том 12, стр. 382—3 (Русско-турецкая война 1806—12).

stiha, poznaje i sav instrumentarij poetskog izraza. Izbor teme za kasidu govori, na neki način, o interesovanju pjesnika za sredinu u kojoj je živio, slikajući tu sredinu svim sredstvima koja mu pruža estetika orijentalne turske poetike. Njegova molitva svjedoči ne samo o obaviještenosti o događajima na granici Carstva, nego i o živom pjesnikovom emocionalnom doživljavanju tih događaja.

II

U pogledu ortografije postojećeg prepisa ove kaside potrebno je ukazati na nekoliko momenata. Prvo, veoma se često susreće pisanje vokala »i« u perzijskoj genitivnoj vezi, bilo atributivnoj, bilo prisvojnoj, sa slovom ی, što je i inače veoma česta pojava u rukopisnim tekstovima.²⁵ Npr. مثالی جنت (5. bejt) — kao raj, slično rajju; شهری معظم (14. bejt) — veliki grad itd. Vokal perzijske genitivne veze može da bude naznačen i sa و, što je, kao i u prethodnom slučaju, uslovljeno zahtjevom metrike da se dobije dugi slog u odgovarajućoj stopi. Npr. کسب و صفا (11. bejt) — sticanje uživanja; طبیب و حاذق (18. bejt) — iskusni ljekar itd. Što se tiče turske genitivne veze, postoji samo jedan slučaj gdje je slovo ی ispušteno — معارف اهل (7. bejt) umjesto معارف اهلی. U dva slučaja vrši se lomljenje riječi, što je takođe učinjeno zbog potrebe za dugim slogom u metru, kao što je u prethodnom primjeru metar tražio kratak slog, pa nije naznačeno slovo سنکی ستاندری (12. bejt) umjesto ²⁶ و فرقی سنکستاندر; و فرقی (23. bejt) umjesto و فرقی. Greškom prepisivača mogu se smatrati ispuštanje dijakritičke tačke u slovu خ, zamjena slova ذ i ز u nekim riječima, kao i drugi slučajevi na koje će biti ukazano.

Posebno treba ukazati na pisanje pronominalnog u starom, skraćenom akuzativu sa ك u sljedeća dva slučaja: كوشه مك (11. bejt) i نظيرك (26. bejt).

²⁵ M. Mansuroğlu, Ahmed Fakih — Çarh-name. Istanbul 1956, p. 32.

²⁶ U tekstu: سنکی ستاندر
Posrijedi je greška prepisivača.

Tekst kaside

Metar — hezedž (hezec): *mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün*

درمدح موسستار

(List 22a)

(1) جهانی سیر ایدوب کشت و کذار ایتدم بومیدانی —
روئیت ایلدم عالمده بنده حیل بلدانی

(2) حقیقت اکثری بلدان برر صورت ایلده مدح اولمش —
کچردم جق تواریح دیده دن انواع السوانی

(3) تواریخات اشعارده ثناؤ مدح اولور اما —
ولی بونده کوزینمشدر بهشت انارک عنوانی

(4) مفرح بلده شیرین ضیاسی شهر موسستارک —
بو عالم ایچره خلق اولمش عجب پرنور یزدانی

(5) منالی جنت دنیا تفرح قلب محزوندر —
انی مسکن ایدن معمور اولور البته ویرانی

(6) هوای آب لاشگم غدادر روح انسانه —
فوا کهلر ایلده معلو اولدیر باغ وبوستانی

(7) عجب بریلده زیبا اچلمش کول کبی کویا —
درونی لانه بلبل معارف اهل مسکانی²⁹

(8) مهارت کسب ایدوب بلبلری فنی مقاماتده²⁸ —
نه خوش آواز³⁰ نغمه ایلده رنگین گلستانی

²⁷ U tekstu: کزار²⁸ Vokal perzijske genitivne veze naznačen slovom²⁹ Ispušteno slovo ی u turskoj genitivnoj vezi.

- (9) نظافت معدنی علم و هنر انجق دروننده —
 محقق اول دیاری²⁸ پرفغانك جو قدر عرفانی
- (10) نه حکمت شعاله سی کویا طلوع الشمس کبی دائم —
 ایدر رفعی ظلم زویی جوانك ماه تابانی
- (11) کروهی²⁸ عاشقه کسب وصفا البت اولور زیرا —³¹
 که هر بر کوشه سک تزیین ایدوب نورست³² خوبانی³³
- (12) اگردر لر ایسه سنکی ستاندر جمله اطرافی —³⁴
 درونی سنك خارانك اولور اکثر کهر گانی
- (13) مصادف صورتی²⁸ رویی زمینی³⁵ اولبه دوشمشکم —
 اولبدر قبله گاه منتسب عرضی²⁸ شمعدانی
- (14) ولی صورتده بر شهری معظم کورینور اما —
 انی تفریق ایدوب لطفی خدانك ماء جریانی³⁶

دار مدح نهر نرتسوه

- (15) نه شبهه منبعی²⁸ آب و حیوات³¹ اولمق کرکدر کم —
 ویرهر کاسه سن نوش ایتمده انسانه نوجانی

³⁰ U tekstu: حوش.

³¹ Vokal perzijske genitivne veze naznačen slovom و.

³² Umjesto: نورسته.

³³ U tekstu: خوبانی.

³⁴ V. pod br. 26. i objašnjenje na strani 8

³⁵ U tekstu: زمینی.

³⁶ U tekstu: جیرانی.

³⁷ U rukopisnim tekstovima je veoma česta pojava da se izostavlja slovo »okruglo ha« (hā-i resmiye), na kraju nekih perzijskih i arapskih riječi.

- (16) دماغه ذرّجه³⁷ وصلی ویرر برکونه حالا تکم -
مکر کوثر اوله یا سلسبیلک عین اقرانی
- (17) لطیف اکثر ذوالصحه³⁸ اولوب اعضاء انسانه -
نظیر ممکن دکل اولمق بوکا معجون لقمانی
- (18) طبیب وحاذق³¹ اولمشدر محصل نفعی²⁸ عام اوزره -
که برکز نوش ایدن البت ایدر رفع نار عطشانی
- (19) لبالب خانه لر³⁹ حاضر نرتوه نهیرنه ناظر -
همه والی^{39a} لطفک اخذ اوزره اولوب اکبر و صبیانی
- (List 24b)
(20) کناری جابجا صفلر ایدر اشجار قیام اوزره -
دوشنمش سایه شاهی چمنزاره فراوانی
- (21) سریع السیر اولوب عاشق کبی روزی لیال دورمز -
عجیدر وسعتی عمقی قیاساً بحر عمانی
- (22) دکر عشق سیلیبی جیهون کبی چشمندن آه اوزره
نه تنزیل اولمده بردم نه تسکین زار و افغانی
- (23) اولبدر و فره تی⁴⁰ ظاهر خشونت⁴¹ اوزره مجراسی
بیاده هم سوارینک مروره اولمز امکانی

³⁸ U tekstu: ذوالحصه .

³⁹ U tekstu: خانه لر .

^{39a} U tekstu: هموالی .

⁴⁰ Vidi objašnjenje na strani 8.

⁴¹ U tekstu: خشونت .

در مدح و تعریف جسر

- (24) معمر المسی اول بلدة زیبا دروننده —
معلا بر جسر بنیاد ایدوب سلطان سلیمانی
- (25) کرامت اوزره بند اولمش عجیدر زیر وبلاسی —
نظیرک کورمدی چشمی²⁸ فلکلر چرخ دورانی
- (26) قور ولمشیک کمر وضعی قدومک شرق و غرب ایتمش —
همان بر قوس قوز خدر بناء لطف سبحانی
- (27) طریق کهکشان امثالدر کویا زمین⁴² اوزره —
که خطی⁴³ اوستواد بر بوضراحی²⁸ فن میزانی
- (28) اساسی سنکله کرچه متانت اوزره پولاتدر —
بولنمز ربع مسکونده بونک امثال واقرائی
- (29) فنا سیل ایرمیہ اول طاق معلا حفظنه مأمور —
یمین وهم یسارنده ایکی قلّه نکهبانی
- (30) تجمع ایلمش هز حالک اعلاسی بودولتکم —
بیسر اولمدی غیری دیاره خلق رحمانی
- (31) کلامک محتصر ربط ایت بصیرت اوزره اول زیرا —
سنی تنظیر ایدر البت زمانک بر سخندانی
- (32) یتر وصف ایلدک رحمی دعایه قالدیرال شمعی —
خدا حفظ ایلیه شری²⁸ عدودن شهر اخوانی⁴⁴

⁴² U tekstu: زمین .⁴⁴ U tekstu: اخوانی .⁴³ U tekstu: رحطی isto kao i pod
br. 28.

Tekst molitve sa hronostihom

Metar — remel: *Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilātūn Fā'ilūn*

تاریخ سیف رحمی

- (List 24b)
(1) یا الهی ایله توفیقک رفیق دائم بزه —
حضرت پیغمبری نوری بحق کامران
- (2) هییت اسلام سیف ویرسون عدویة محتى —
چشم منحوسنه طار کلمون زمین⁴² و آسمان
- (3) یلدریم ما نند برق ویرسون بو شمشیر دوشمنه —
پنجه حیدرکبی هیچ ویرمه بردم امان
- (4) بولمه رخصت⁴³ فراره برک سیناندن⁴⁶ عدو —
باش و جان قورتارمه تیغ واجلدن بر زمان
- (5) دوشدی تاریخی دعا کونا بوسیفک ضرب ایله —
خون اعدائی الهی سیل کبی ایله روان

سـنـه ۱۲۲۴

⁴⁵ U tekstu: رحصت⁴⁶ سیناندن: Zbog metra.

Prevod kaside

Oda Mostaru

1. Proputovao sam svijet, prokustario ovaj trg.⁴⁷ — Ja bijednik vidjeh mnoge gradove svijeta.
2. Istina, većina gradova je na neki način opjevana u pjesmi. — Ja sam pregledao mnoge i raznorazne hronostihove.
3. U pjesmama sa hronostihovima ima hvale i pohvale. — Ali se tu vide siluete rajskih znamenja.
4. To je prijatan grad koji pruža radosti. Svjetlost grada Mostara — je prosto jedna božanska svjetlost koja je na ovom svijetu stvorena.
5. On je kao raj zemaljski, gdje se tužno srce razveseli. — Ko se u njemu naseli, oživjeće zasigurno njegova ruševina.
6. Njegova klima (u tekstu: voda i vazduh), ne sumnjam, hrana je za ljudsku dušu. — Njegovi vrtovi i bašte puni su raznovrsnog voća.
7. O čuda! Jedan grad na ovom svijetu kao rascvjetana ruža! — U njemu je gnijezdo slavuja, boravište učenih.
8. Njegovi slavuji su stekli vještinu u pjesničkom zanatu.⁴⁸ — Kako je lijep melos pjesme i šareni ružičnjak!
9. On je rudnik čistoće, u njemu je sve sama nauka i umjetnost (vještina). — Uistinu, u tom gradu, punom uživanja, mnogo je znanja.
10. Kakav plamen mudrosti! Kao da izlazak sunca stalno traje. — I otklanja mrak s lica mladića poput sjajnog mjeseca.
11. Za mnoge zaljubljene, svakako, ima uživanja — Jer tek stasali lijepi momci ukrašavaju svaki njegov ugao.
12. Ako kažu da je sva njegova okolina kamenjar — Zato je pak u njemu tvrdi kamen, većinom, rudnik dragulja.

⁴⁷ Metafora za: ovaj svijet.

da; mekamat — vrsta tonova u ori-

⁴⁸ U originalu: fenn-i mekamat-

jentalnoj muzici.

13. Slučajno, njegov geografski položaj je takav — Da vretenasto leži u smjeru mjesta prema kome se pada ničice (odnosno klanja).⁴⁹
14. Po izgledu se čini jedan ogroman grad — Ali njega po milosti božjoj razdvaja tekuća voda.

Oda Neretvi

15. Nema sumnje u to da je ona izvor vode života. — Svaka čaša koju čovjek popije daje mu novi život.
16. Uzimanje i najmanje količine daje mozgu takav ugođaj da ne zna da li je riječ o Kevseru ili o nečemu što je slično Selsebilu.⁵⁰
17. Za ljudski organizam ona je ugodni, zdravi eliksir. — Ne može joj biti ravan Lokmanov napitak.
18. Sve u svemu, to je jedan iskusan ljekar za opštu korist. — Ko se jednom napije, taj otklanja vatru žeđi.
19. Načičkane kuće gledaju na nepristupačnu Neretvu. — Stari i mladi (u tekstu: starci i mladići) uzimaju darove tvoje — neograničenog gospodara milosti.
20. Drveće, tu i tamo, na njenim obalama u redovima stoji kao u molitvi — Prostrijevši na livade svoj divni¹⁹ debeli hlad.
21. Brzog je toka, ne stoji, poput zaljubljenog, ni danju ni noću. — Zadivljuje njena širina i dubina u poređenju sa Indijskim okeanom.
22. Pri (svakom) uzdahu prolijeva iz očiju, poput Džejhona (Amu Darje), ljubavnu bujicu. — Ni jednog trenutka se ne stišava i smiruje njen plač i jauk.
23. Očevidno je njeno obilje (vodom); korito joj je oštro — Ne može je preći ni pješak ni konjanik.

⁴⁹ Zahvaljujem Salihu Traki, recenzentu teksta, na prevodu ovog bejta i na nekim jezičkim ispravkama u prevodu.

⁵⁰ Kevser je ime jedne rijeke, jednog potoka ili jednog izvora u raju; metaforičan izraz i za nektar. Selsebil je ime jednog izvora u raju.

Oda i opis mosta

24. U tom gradu, da bi vječan bio, — sultan Sulejman je podigao jedan veličanstven most.
25. Po nekakvom nadnaravnom čudu spojen je njegov donji i gornji dio. — Oko nebesa, točak sudbine nisu vidjeli sličan njemu.
26. Izgrađen u jednom luku, povezao je istok i zapad. — Građevina milosti božje je kao prava dūga.
27. Sličan je Mliječnom putu (Kumovoj slami). Pa bi se reklo — Da je ekvator na zemlji ovoj most, (djelo) statike.
28. Njegovi temelji od kamena su stvarno čvrsti kao čelik. — Na zemlji nema mu sličnog i ravnog.
29. Da ga ne bi opaka bujica raznijela, postavljene su na čuvaju ovaj veličanstveni luk — Dvije stražarske kule, na desnoj i lijevoj strani njegovoj.
30. Ova sreća je sakupila sve ono najbolje što božje davanje nije omogućilo ni jednom drugom kraju.
31. Skrati svoj govor! Budi pametan! Jer — Tebe će svakako oponašati neki pjesnik vremena.
32. Rahmī, dosta si opisivao! Sada digni ruke na molitvu: — Neka bog sačuva grad braće (prijatelja) od neprijateljskog zla!

Prevod molitve sa hronostihom

Hronogram mača Rahmijevo

1. O bože, učini nam tvoju pomoć stalnim drugom! — Tako ti svjetlosti srećnog gospodina Proroka!
2. Strah od islamskog mača neka neprijatelju zadaje muku! — Njegovim zlosrećnim očima nek' budu tijesni zemlja i nebo.
3. Ovaj mač nek' sijeva neprijatelju kao grom. I ni jednog trenutka nek' nema milosti poput lavlje šape! (Aluzija na četvrtog halifu 'Alija).
4. Neka neprijatelj ne nađe prilike za bjekstvo od oružja koplja! I nek' nikada ne spasi glavu i život od mača i smrti!
5. U obliku molitve ispade hronostih ovog mača udarom (jednim): — O bože, učini da teče kao potok krv neprijatelja! Godine 1224.¹

در مدح کوستان

جریانی سیراید و سگت و کزار ایندم بومیدانی
 حقیقت اکثری بلدان بر صورت ایله فرج ایش
 تواریجات اشعاره نشاؤ مدح اولور اما
 مفرق بلده شیرین ضیای شهر کوستانک
 مثالی جنت دنیا نقره قلب محزوندر
 بوالی آب لاشکم غداور روح انسانه
 عجب بلده ذیبا الجش کول کبی کویا
 مهربان کسب ایدوب بیلبلری فنی مقامات
 زلف معدنی علم و هنر انجن دروننه
 نه حکمت سفلی کویا طلوع الشمس کویا
 کردهی عاشق کسب و صفای البت اولور زیر
 اگر در ابره سنگی سناندر جمله اطرائی
 و صفای صورتی روی ذمینی اولور ششم
 دی صورت بر شهری معظم کور بنور اما

رویت ایدیم عالمده بنده جبل بلدانی
 کجروم جن تواریخ دین دن انواع الواتی
 دی بوننه کور نیشد بر نیشد انار کز غنای
 بو عالم ایچره خلق اولمش عجب نور بزدانی
 ای حسکون ایدین محمد اولور البته دیرانی
 فواکهد ایدیم مملو اولدو باغ و کوستانی
 درونی لایله بدیل معارف اهل حسکائی
 نه خوش اولور نغمه ایدر تکبیر کستانی
 محقق اول دیاری بر صفایک جو قدر عرفانی
 ایدر وضعی ظلم روی جوانکه ماه تابانی
 که هر کوشه سکه تزیه ایدر نیشد صوبانی
 درونی سنگ خارانکه اولور اکثر کربکائی
 اولدو قبله کاه مشب بعضی شمعانی
 ای تقوی ایدوب لطفی خداکمه بلو جیرانی

در مدح شهر زرقه
 نه شبه منعی آب و حیوات اولور کور کرم
 و بر ره کاسه لوش انیده انسانه نوجانی

مکر کوز اولد با سلسبلیک جبه اتقانی
 نظیر ممکن دکل اولوق بوکامعونه لغاتی
 کور کوز نیشد ایدر البت ایدر رفیع ماطناتی
 مویاتی لطفک اخذ اولور ایدر کبر و صیاتی

دیماغه ذرجه وصلی دیر بر کویه حالانکم
 لطیف اکثر ذوالحده اولوب اغفا انسانه
 ضیب و حاذق اولمشدر محصل نفی عالم اوزنه
 نساب حانه را حاضر زتون شهر بنده ناظر

تاریخ سیف رحیمی

با الهی ابد تو فیضتک رفیق دایم بود
 حضرت پیغمبری نوری جنتی کامران
 هیت اسلام سیف و برسون عدو جنتی
 چشم منو کسند طرکسون ز می و آسمان
 بلدریم مانند برف و برسون بو کبر و کینه
 پنج حیدر کبی بیج و بر جو بروم امان
 بولبد حضرت فران برک سبباندن عدو
 باش و جان تو تاریخه نینج و اجلد بر زمان
 دوشدی تاریخچه دعا کونا بو سیفک ضرب ابر
 خون اعدائی الهی سیل کبی ابر روان ۱۳۳۳

بحساب اجمد قاضی سی بوصویت و بوبله تعداد حساب اولشور

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹
کلی	کلی	کلی	کلی	کلی	کلی	کلی	کلی	کلی
۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰
۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰	۲۰۰

کناری جابجا صفرا در کجا قیام اوزه ^{دله} که شش سینه شاهي چمنزار فراوانی
 سرخ السرد لوب عاشق کنی روزی ایال دوزخ عجب دروغی عشق قیاسا بحر عمانی
 در عشق سبلی صیحن کجی چشمتد آه اوزن نه تقوین اولده بردهم تشکین زار و انفالی
 اولدر و خزه تی ظاهر حسونت اوزن مجاری پیاده هم سوارینک مردن اولتر امانی
 در مدح و توفیق حسر
 معراطسی اول بیده زبیا در و ننده
 معلا حسر بنیاد ایدر سلطان سیمانی
 کرامت اوزن بند اولتر عجب زبر و بالاکا نظر کن کوردهم چشمتی فلک جوج و دورانی
 ذر و لشن بکیم کمر وضعی قورمه کنی و غریبیم همان بر قوس فرزند بنا لطف سیمانی
 طریق که کستان امثالدر کویا ذنبی اوزه که خطی استوار بود صراطی فن مبرانی
 اساسی سنگله که منات اوزن یولا تدر بولنمز بر مسکونه بونکه امثال و افوانی
 قاسیل ابریه اول لاف معلا حفظ نامور بین و هم بسیار تن ایکی قلک نکر بهانی
 مجمع ایش هر حال که اعتلا بود و شکم حسر اولدی غیبی دیار خلقی رحمانی
 کلامه مختصر ربط ایت بصورت اوزن اول زبر
 سنی نظیر ایدر ایت ^{از} زمانکه بر سنجیدی
 بتر وصف ابدن رحمی دعا قالدیل اشدی
 خدا حفظ ابدی شری حد و نامشدر احوالی

Franj. samostan, br. 107, list 24b

Summary

POET RAHMI AND HIS QASIDA ON THE CITY OF MOSTAR

The author has published the *qasida* of the poet Rahmi, and his prayer with chronostych (*tarih*) from 1224. H. (1809/10), the manuscript of which can be found in the collection of manuscripts No. 107 of The Franciscan Monastery of Mostar.

According to what this poet had said about himself in his *qasida* (1. and 2. bayt), he might be identified as the poet Rahmi i Sicill-i Osmani, who died in 1223. H. (1808/9), with the supposition that the date of his death was not correct.

In the first part of the present paper, the author gives the analysis of the *qasida* which consists of three parts: 1. der medh-i Mostar, 2. der medh-i nehr-i Neretva, and 3. der medh-i tarif-i cisir. The comparison of this *qasida* with the poems on Mostar from the 17th century, shows that Rahmi had known about the poems of the previous poets that had written about this town, and that he took from them certain motifs and expressions. In comparison with the earlier poems, *Ode to the Neretva River* is a complete novelty among the poems about Mostar. There also, the poet used theological system of comparison, metaphoric comparisons, as well as the comparisons of mytological and geographic character. In some *bayts*, however, the poet often used purely descriptive method, thereby achieving very successful realistic comparison. In the analysis of the *qasida*, which was written in the genre of *Staedgedichte* (*sehirlir siiri*) — the *divan poetry*, the present author devoted special attention to the toponyms of self-warning and blessing in the last *bayts*, which could also be found in some *sehr-engiz*.

The prayer with chronostych, written on the occasion of making of the authors sword (*tarih-i seyf-i Rahmi*), is full of religious and combative fervour and hatred towards the enemies of the Ottoman state. It seems as though it might have been composed as a reaction to the Russian-Turkish wars fought at that time in the Danube region.

The author has presented the text of the *qasida* in Turkish, as well as the prayer with its translation, in the second part of his paper.